

КОЖУРА Л. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії права
(Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана)

УДК 349.6(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.1.29>

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

У цій науковій статті визначено зміст та види юридичних гарантій реалізації права осіб з інвалідністю на охорону здоров'я. Суб'єктом застосування гарантій виступає держава в особі уповноважених компетентних органів, які діють з метою захисту прав і свобод громадян. Головне значення в забезпеченні прав і свобод особи належить саме юридичним гарантіям, які закріплені у праві і забезпечують реалізацію його норм.

Юридичні гарантії включають усі правові засоби, за допомогою яких відбувається реалізація та охорона прав і свобод людини та громадянина, оскільки вони передбачають юридичну відповідальність для уповноважених суб'єктів публічної адміністрації за невиконання чи порушення прав та законних інтересів громадян, а також сприяють підвищенню гарантій реалізації прав.

Запропоновано юридичні гарантії забезпечення реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю залежно від способу закріплення і суб'єкта, який генерує механізм реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. Вони можуть бути поділені на: 1) гарантії, закріплені в Конституції України; 2) гарантії, закріплені в законах та інших нормативно-правових актах; 3) гарантії судового захисту; 4) гарантії, забезпечені діяльністю Уповноваженого з прав людини; 5) системою охорони здоров'я як гарантією права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю.

До конституційних гарантій віднесено юридичні гарантії соціальної держави, оскільки від їх дотримання багато в чому залежить надання інших видів юридичних гарантій. Конституційні гарантії характеризуються найбільш загальним принциповим характером, у зв'язку з чим вони конкретизуються в нормах національного галузевого законодавства.

Автором актуалізується питання недодержання гарантій захисту прав на охорону здоров'я осіб з інвалідністю. Аналіз існуючої ситуації із забезпеченням особами з інвалідністю права на отримання медичної допомоги, лікарських засобів, медичних препаратів дає підстави стверджувати про неналежне забезпечення цього конституційного права. Особливо гостро вказана проблема постає в період поширення пандемії COVID-19, коли застосовані урядом обмеження ускладнюють реалізацію права на здоров'я.

Ключові слова: право, соціальний захист населення, особи з інвалідністю, охорона здоров'я, права та свободи особи.

Kozhura L. O. Guarantees for the realization of the right of persons with disabilities to health care

This scientific article defines the content and types of legal guarantees for the realization of the right of persons with disabilities to health care. The subject

of the application of guarantees is the state of the competent authorities, which act to protect the rights and freedoms of citizens. The main importance in ensuring the rights and freedoms of the individual belongs to the legal guarantees that are enshrined in law and ensure the implementation of the law.

Legal guarantees include all legal means by which the realization and protection of human and civil rights and freedoms, as only they provide legal liability for authorized public administration entities for failure or violation of the rights and legitimate interests of citizens, as well as enhance guarantees realization of rights.

The proposed legal guarantees to ensure the exercise of the right to health of persons with disabilities, depending on the method of consolidation and the entity that generates the mechanism for exercising the right to health of persons with disabilities can be divided into: 1) guarantees enshrined in the Constitution of Ukraine; 2) guarantees enshrined in laws and other regulations; 3) guarantees of judicial protection; 4) guarantees provided by the activities of the Commissioner for Human Rights; 5) health care system as a guarantee of the right to health care for persons with disabilities.

The constitutional guarantees include legal guarantees of the welfare state, as their observance largely depends on the provision of other types of legal guarantees. Constitutional guarantees are characterized by the most general, principled nature, due to which they are specified in the rules of national sectoral legislation.

The author raises the issue of non-compliance with the guarantees of protection of the rights to health protection of persons with disabilities. Analysis of the current situation with the provision of persons with disabilities the right to receive medical care, medicines, medicines gives grounds to claim that this constitutional right is not properly provided. This problem is particularly acute during the spread of the COVID-19 pandemic, when government restrictions make it difficult to exercise the right to health.

***Key words:** law, social protection, persons with disabilities, health care, rights and freedoms of the person.*

Вступ. Охорона здоров'я громадян є пріоритетним напрямом державної політики. Одним із важливих обов'язків держави є забезпечення особам з інвалідністю вільного та повсякденного захисту їх права на охорону здоров'я та життя усіх необхідних заходів для гарантування реалізації зазначеного права досліджуваній категорії осіб. Гарантування державою права на охорону здоров'я особам з інвалідністю здійснюється шляхом вживання різновекторних груп заходів, зокрема, політичного, економічного, правового, соціально-культурного, наукового, медичного, психологічного характеру, які реалізують уповноважені суб'єкти публічної адміністрації.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття змісту та видів гарантій права осіб з інвалідністю на охорону здоров'я.

Результати дослідження. З етимологічної точки зору слово «гарантія» у перекладі з французької мови “garantie” означає «поруку; умову, яка забезпечує що-небудь» [1, с. 29]. У словниковій літературі під гарантіями розуміють обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій щодо захисту прав людини [2, с. 76; 5].

У правовій науці під гарантіями пропонують розуміти систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, які створюють рівні можливості особистості для здійснення її прав, свобод та інтересів [3, с. 168]. У такому випадку необхідно вести мову і про те, що суб'єктами, які створюють такі передумови та використовують засоби і способи, є органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

На думку С.С. Алексєєва, гарантіями є умови й особливі юридичні механізми, покликані забезпечити фактичну реалізацію законоположень [4, с. 135; 5], тобто приписів норм права, які визначають певні права особи та обов'язок держави гарантувати надане право.

В.Д. Шахов вважає, що гарантії – це різні правові інститути, принципи, пільги, переваги, заохочення [6; 5]. На нашу думку, ототожнювати поняття «гарантії», «принципи», «пільги», «переваги» та «заохочення» не варто, оскільки за своїм змістовним навантаженням це різні поняття, хоча і взаємопов'язані.

А.В. Лошкарєв під юридичними гарантіями пропонує розуміти одну з умов реальності прав людини, а не фіктивності функціонування принципів правової держави. Правові гарантії – це правові засоби, виражені у нормативно-правових актах, реалізація яких може забезпечити або забезпечує можливість реалізації інших нормативно-правових приписів [7].

М.В. Баглай зазначив: «Під гарантіями розуміються правові засоби, які забезпечують реалізацію того чи іншого права людини і громадянина. Кожне право лише тоді може бути реалізовано, коли йому відповідає чийсь обов'язок його забезпечити. Гарантії і є тими обов'язками, які відповідають встановленим державою правам і свободам» [8].

Суб'єктом, який гарантує реалізацію конституційного права, є саме держава в особі уповноважених компетентних органів. Так, у розділі II Конституції України визначено права та свободи людини і громадянина, обов'язок держави гарантувати реалізацію задекларованих прав і свобод з метою безумовної гарантії здійснення прав. Таким чином, *гарантії – це сукупність інструментів, які використовує держава з метою реалізації конституційних принципів і забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина.*

Суб'єктом застосування гарантій виступає держава в особі уповноважених компетентних органів, які діють з метою захисту прав і свобод громадян. Головне значення в забезпеченні прав і свобод особи належить саме юридичним гарантіям, які закріплені у праві і забезпечують реалізацію його норм.

Юридичні гарантії включають усі правові засоби, за допомогою яких відбувається реалізація й охорона прав та свобод людини і громадянина, оскільки вони передбачають юридичну відповідальність для уповноважених суб'єктів публічної адміністрації за невиконання чи порушення прав та законних інтересів громадян, а також сприяють підвищенню гарантій реалізації прав.

Проблема систематизації юридичних гарантій права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю активно вивчається і аналізується. На нашу думку, юридичні гарантії забезпечення реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю залежно від способу закріплення і суб'єкта, який генерує механізм реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю, можуть бути поділені на:

- 1) гарантії, закріплені у Конституції України;
- 2) гарантії, закріплені в законах та інших нормативно-правових актах;
- 3) гарантії судового захисту;
- 4) гарантії, забезпечені діяльністю Уповноваженого з прав людини;
- 5) систему охорони здоров'я як гарантію права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю.

Розкриємо зміст виокремлених гарантій реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю.

До першої групи гарантій реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю ми віднесли *конституційні гарантії*, які є головним видом юридичних гарантій соціальної держави, оскільки від їх дотримання багато в чому залежить надання інших видів юридичних гарантій. Конституційні гарантії характеризуються найбільш загальним принциповим характером, у зв'язку з чим вони конкретизуються в нормах національного галузевого законодавства.

Так, у ст. 3 Конституції України визначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком.

У ст. 46 Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття із незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Більшій конкретизації юридичні гарантії отримали в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Важливість цього виду права полягає у тому, що для особи з інвалідністю гарантований соціальний захист здебільшого є чи не найголовнішим джерелом для існування, а рівень соціального захисту забезпечує реалізацію права на охорону здоров'я особам з інвалідністю, наприклад, шляхом можливості отримання безкоштовних ліків, соціальної допомоги, безкоштовної медичної допомоги (не лише первинної).

Зазначимо, що ст. 49 Конституції України визначено гарантії права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Видами гарантій, які реалізує держава для забезпечення права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю відповідно до цієї норми, є: 1) здійснення державного фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм; 2) створення умов для ефективного і доступного медичного обслуговування; 3) надання у державних і комунальних закладах охорони здоров'я безоплатної медичної допомоги, а також (в окремих випадках) – у приватних закладах охорони здоров'я; 4) існуюча мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я не може бути скорочена. Однак зазначена гарантія, на жаль, не відповідає задекларованому положенню, оскільки нині під час здійснення медичної реформи спостерігається скорочення кількості закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу, в тому числі і особам з інвалідністю; 5) держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності; 6) держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Ще одним видом гарантій забезпечення права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю є *гарантії, закріплені в законах і підзаконних нормативно-правових актах, які забезпечують реалізацію зазначеного права.*

Так, Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Закон) встановлено загальні засади забезпечення права на охорону здоров'я, в тому числі і особам з інвалідністю. Ст. 7 вказаного Закону встановлені такі види гарантій, які забезпечують реалізацію права на охорону здоров'я особами з інвалідністю: 1) створення розгалуженої мережі закладів охорони здоров'я; 2) організація і проведення системи державних і громадських заходів щодо охорони та зміцнення здоров'я; 3) фінансування й надання усім громадянам та іншим визначеним законом особам гарантованого обсягу медичних послуг і лікарських засобів у порядку, встановленому законом; 4) здійснення державного і можливості громадського контролю та нагляду в сфері охорони здоров'я; 5) організація державної системи збирання, обробки і аналізу соціальної, екологічної та спеціальної медичної статистичної інформації; 6) встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я [9, ст. 7]; 7) забезпечення належних умов діяльності на території України та сприяння розширенню і поглибленню участі України у заходах, які проводяться Всесвітньою організацією охорони здоров'я (далі – ВООЗ) та іншими міжнародними організаціями [9, ст. 79].

Базовим нормативно-правовим актом у сфері охорони здоров'я осіб з інвалідністю є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», у ст. 6 якого визначено, що громадянин має право в судовому порядку оскаржувати рішення органів медико-соціальної експертизи про визнання чи невизнання його особою з інвалідні-

стю, а також звертатися до суду як самостійно, так і через представника з метою оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, які спричинили порушення права на охорону здоров'я особи з інвалідністю.

Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» визначено державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг із медичного обслуговування (медичних послуг) і лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій [10].

Законом «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» передбачено такі види гарантій, які забезпечують реалізацію права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю:

1) затвердження програм державних гарантій медичного обслуговування осіб з інвалідністю, які визначають перелік та обсяг медичних послуг (включаючи медичні вироби), лікарських засобів, повну оплату надання яких пацієнтам держава гарантує за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з тарифом для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [10, ст. 1];

2) запровадження електронної системи охорони здоров'я, тобто створення та введення в дію інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечує автоматизацію ведення обліку медичних послуг та управління медичною інформацією;

3) встановлення єдиних тарифів оплати надання медичних послуг, лікарських засобів і медичних виробів.

Законом України «Про психіатричну допомогу» визначено такі гарантії, які забезпечують право на охорону здоров'я:

1) грошову допомогу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею. Розмір зазначеної допомоги розраховується як різниця між трьома прожитковими мінімумами на кожного члена сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї за попередні шість місяців, але не може бути більший, ніж прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць;

2) надання соціальних послуг інвалідам та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади, у тому числі з догляду, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

3) встановлення обов'язкових квот робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях для працевлаштування інвалідів, які страждають на психічні розлади, в установленому законом порядку та нагляд за дотриманням цих квот [11, ст. 5].

Законом України «Про соціальні послуги» визначено поняття «соціальні послуги» та суб'єктів, які їх отримують. Так, соціальні послуги можуть отримувати соціально незахищені категорії осіб. Одним із критеріїв, які дають змогу віднести особу до соціально незахищеної категорії осіб, є ознака інвалідності. Саме тому можна стверджувати, що особи з інвалідністю є суб'єктами-отримувачами соціальних послуг [12, ст. 12].

Особливий перелік державних гарантій щодо реабілітації осіб з інвалідністю визначено в Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», зокрема щодо:

1) надання визначеного переліку послуг із медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, побутової і соціальної реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, виробів медичного призначення, які надаються особі з інвалідністю, дитині з інвалідністю з урахуванням фактичних потреб залежно від віку, статі, виду захворювання безоплатно або на пільгових умовах;

2) розробки, виробництва технічних та інших засобів реабілітації та закупівлі спеціального автотранспорту, виробів медичного призначення та забезпечення ними осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю для соціальної адаптації, полегшення умов праці і побуту, спілкування осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, поширення інформації про таку продукцію;

3) безоплатного отримання професійної освіти і пов'язаного з цим обслуговування відповідно до індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю. Особи з інвалідністю, діти з інвалідністю із важкими формами інвалідності, які потребують спеціальних умов для одержання професійної освіти, за своїм бажанням можуть навчатися у спеціальних навчальних закладах чи в навчальних закладах загального типу, де створюються відповідні умови згідно з державними соціальними нормативами, а у разі необхідності – за навчальними програмами, адаптованими для навчання осіб, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку.

У разі неможливості здійснювати професійну освіту осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю у загальних і спеціальних навчальних закладах їх навчання організовується (за їх згодою або за згодою їхніх законних представників) вдома за індивідуальними навчальними планами, якщо ця форма допускається змістом професійного навчання за визначеною спеціальністю.

Висновки. Отже, особливо широке коло державних гарантій щодо забезпечення реалізації права на охорону здоров'я осіб з інвалідністю визначено в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. 703 с.
2. Словарь-справочник по праву / Сост. А.Ф. Никитин. М. : «Акалис», 1995. 140 с.
3. Мордовец А.С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина. Саратов, 1996. 230 с.
4. Алексеев С.С. Право и перестройка: вопросы, раздумья, прогнозы. М. : Юрид. лит, 1983. 234 с.
5. Пономаренко А.В. Поняття «юридичні гарантії» у трудовому праві. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Право». 2013. Вип. 20. С. 37–41.
6. Шахов В.Д. К вопросу о понятии юридических гарантий в трудовом праве. Сборник ученых трудов. Новая кодификация законодательства и развитие трудового права. Вып. 35. Свердловск. 1974. С. 23.
7. Лошкарев А.В. Правовые гарантии: теоретические проблемы определения понятия и классификации : автореф. дисс. канд. юрид. наук. Краснодар, 2009. 25 с.
8. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 2000. С. 246.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*, 1993. № 4. Ст. 19.
10. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018. № 5. Ст. 31.
11. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2000. № 19. Ст. 143.
12. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

